

СТАНОВИЩЕ

от доц. Ивайло Иванов Стайков, д.ю.н., преподавател по трудово и осигурително право в програма „Право“ на Нов български университет

относно дисертационен труд на тема „Преторският механизъм – *actio quod metus causa* като подпомагащ, допълващ и коригиращ цивилното право и неговото възникване и развитие от *actio in factum* до *actio in ius*“ за придобиване на образователната и научна степен „доктор по право“ докторант Емилия Емилова Ганева

I. Емилия Емилова Ганева е редовен докторант по професионално направление 3.6. Право – научна специалност „Римско частно право“ в Юридическия факултет на Университета за национално и свеовно стопанство, катедра „Гражданскоправни науки“ в периода 2016–2023 година. От м. септември 2014 г. Емилия Ганева е хоноруван асистент по учебната дисциплина „Римско частно право“ в Центъра за юридически науки в Бургаския свободен университет, а от м. февруари 2015 г. – и в Юридическия факултет на УНСС.

II. Представеният дисертационен труд е на тема „Преторският механизъм – *actio quod metus causa* като подпомагащ, допълващ и коригиращ цивилното право и неговото възникване и развитие от *actio in factum* до *actio in ius*“. Това е първото цялостно изследване на *actio quod metus causa* в българската наука за римското право. Това обстоятелство само по себе си е достътъчно, за да предизвика интереса на българската правна научна общност.

Дисертационният труд е в обем на 270 страници (430 стандартни машинописни страници), вкл. съдържанието и библиографията. Структурата на изложението (увод, три глави, разделени на раздели и параграфи, Appendix и заключение) отговаря в пълнота на научноизследователските традиции в българската правна наука. Структурата предполага и цялостно обхващане на избраната проблематика, както и постигане на поставените научноизследователски цели и задачи. Наред с това дисертационният труд отговаря и на формалните нормативни изисквания на чл. 27, ал. 2 от Правилника за прилагане на Закона за развитието на академичния състав в Република България – представен е във вид и обем, съответстващи на специфичните изисквания на първичното звено, както и съдържа: заглавна страница; съдържание, увод; изложение; заключение – резюме на получените резултати с декларация за оригиналност; библиография.

Библиографията в дисертацията включва 213 заглавия на български, руски, английски, италиански, испански, немски, френски и полски език. Направени са 1069 бележки под линия.

Съдържанието на труда се характеризира с логичност и последователност на изложението; извеждане и аргументация на авторовите тези; разкриване на проблематичните моменти в историческото развитие на преторския механизъм за защита „акцията по отношение на страха“ (*actio quod metus causa*).

Езикът на дисертацията е ясен и точен, стилистиката е изключително добра, техническото оформление е съгласно утвърдените научни практики.

В методологическо отношение представеното изследване следва класическите методи за научен анализ в световната наука за римското право. Изясняването на съдържанието и контекста на употребата на *actio quod metus causa* е осъществено с извършване на подробен екзегетичен анализ на относимите текстове, представляващи първичен изворов материал. На тази основа се оформя и

предлага съответна интерпретация на изразеното от дадения автор. По отношение на изследваните извори както правни, така и неправни се прилага сравнителен анализ, като същите се тълкуват и разбират в тяхната историческа, езикова и систематична взаимовръзка и обусловеност. Авторката стрателно изследва етимологията на съответните понятия относими към предмета на дисертацията. Развитието на римскоправната теория през последните десетилетия се определя от множествеността в използването на методите и подходите, разработени от модерните направления: историко-критическо, пандектно, социологическо, и др. Това е методологията на интердисциплинарното научно изследване, чрез което се търси адекватно и разумно разграничаване на днешните правни конструкции от социалните и историческите институти през Античността. Като се използват тези съвременни методи на научен анализ, дисертационният труд не се ограничава само до анализ на правния контекст на изворите – авторката ги интерпретира в контекста на съответната ситуация на политически и социални конфликти, като при извеждане на изводите относно взаимодействието между социалния контекст и анализирания правния институт, се взема предвид и информацията от неюридическите извори.

Особен интерес в структурно и логическо отношение представлява частта „Appendix“ със заглавие „За употребата на понятието *metus* в Средновековието и Модерността“. В нея се отделя внимание на възприемането на понятието „страх“ и неговото отражение върху модерните правни концепции и институти. Авторката прави синхроничен и диахроничен сравнителноправен анализ, като на тази база и чрез съответните аналогии между Античността, Средновековието и Модерността, се стига до определени изводи за начините на конструиране на съответните правни понятия и на самата защита.

Въпреки че анализът в тази самостоятелна структурно обособена част на дисертацията надхвърля собствения обхват на изследването, неговото включване в дисертацията, следва да се окачестви като сполучливо решение на авторката. Тези странични по същността си резултати от аналитичната дейност по основния предмет на изследването имат не само чисто познавателна стойност за читателя, но те за пореден път доказват правния континуитет в хилядолетното историческо развитие на правото (обективното и като правна наука). Това се свързва и с необходимостта при съвременното нормотворчество да не се забравят историческите корени на един или друг правен институт, както и неговото историческо развитие. Това важи особено за направените от авторката изводи относно зараждането на концепция за недействителност на правните обвързвания, оформена според особеностите на конкретните основания; формирането на представата за противопоставимото на всички право по отношение на вещта; прецизирането на разликата между различните форми на принудата, както в гражданскоправен, така и в наказателноправен аспект.

Използваната научна литература (предимно чуждоезична) е подбрана съобразно предметния обхват на изследването. Докторантката умело представя различните научни мнения по спорни въпроси, коректно цитира становищата на други автори, както и коректно полемизира с тях.

III. Основните приносни моменти за българската наука за римското право (а и за световната такава), могат да се очертаят в следните насоки:

Обстойно е изследван същественият въпрос за значението на *in integrum restitutio* и отношението му към изследваната *actio quod metus causa*. В тази връзка се обръща внимание на различните научни хипотези по тези въпроси и революционното схващане на Бертолд Купиш, което предопределя в огромна степен модерните изследвания по темата (стр. 133-150).

Приносно значение има подробният анализ в цялата глава Втора на дисертацията относно възникването и развитието на защитата срещу извършеното поради страх – развитието на самото понятие „страх“ в контекста на развитието на *actio quod metus causa*. Авторката убедително аргументира тезата си, че именно при изграждането на защитата чрез Формулата на Октавий понятието „metus“, започва да се възприема като порок на съгласието, водещ до недействителност на правното обвързване (съпоставима със съвременната категория „унищожаемост“) или до извинение за извършения акт (в контекста на определени фактически действия). Направен е изводът, че това понятие в определен исторически момент придобива самостоятелно правно значение, извън общото изискване за добросъвестност. Приносен характер има изведеното по аналитичен път значение на Аристотеловото учение за справедливостта като морална категория в неговата „Никомахова етика“ по отношение на анализираната акция, чрез което понятието „страх“ се превръща в универсален юридико-етически термин, стоящ в основата и на модерното правно познание. Също така теоретичен интерес представлява и авторовия анализ за значението на развитието на понятието „страх“ за разграничението между принудата като форма на абсолютна сила и принудата като компулсивно насилие.

Определена научна стойност има и анализът на дисертантката относно възможните реконструкции на формулата на *actio quod metus causa*, в т. ч. и въпросите относно активната и пасивната процесуална легитимация по нея, както и приемството по тях (стр. 220-232).

IV. По отношение на представения дисертационен труд могат да се направят и някои критични бележки.

Някои научни хипотези за същността на защитата при *actio quod metus causa*, изведени от дисертантката, са повод за научна дискусия. Имам предвид основно начина, по който авторката интерпретира акцията, като следвие на чисто исторически анализ и стига до извода за нейния изцяло реиперсекutoryн характер. Не трябва да се забравя, че в коментарите на Гай се приема наличието на акции със смесен характер. В някои от изводите на авторката не се отчита обстоятелството, че първоначалната защита на повечето от институтите, които днес наричаме облигационни, е била наказателна или с характер на религиозно очистване от нарушението на религиозната норма. В исторически план светската гражданска защита е относително късно явление, който факт трябва да се приеме за адекватното обяснение за сложната систематика на източниците на облигация от времето на Ранната класика. Следователно правен извод, в който по категоричен и дори еднозначен начин се определя характера на правната защита в науката за римското право, едва ли е най-правилният научен подход. Отдавна е утвърдено разбирането, че създаването на правото в Древния Рим има преди всичко инцидентен и спорадичен характер, продиктуван от нуждите на ежедневието. Римските юристи не познават систематичния модел на разсъждение и извеждане на дедуктивното умозаключение, т.е. конструирането на правна догматика. Това е и основната отличителна черта на архаичния модел на правосъзнание, правотворчество и правоприлагане в сравнение с модерното днес правно мислене. Въпреки че авторката отчита религиозната същност на правото (освен неговото чисто практическо измерение) в древността, този факт, като че ли се губи в съдържанието на някои от нейните крайни изводи при характеристиката на *actio quod metus causa*.

Направените критични бележки отразяват моето виждане по някои аспекти на проблематика и по никакъв начин не променят положителната оценка на дисертационния труд като стойностно научно изследване, особено във връзка с крайните научни резултати и използваната методология.

V. По темата на дисертационния труд са публикувани 5 статии в сборници от научни конференции.

Авторефератът на дисертационния труд е написан съобразно утвърдените изисквания в българската научна литература, като той отговаря по съдържание на дисертационния труд.

Въз основа на гореизложеното, считам че представеният дисертационен труд отговаря на изискванията на чл. 6, ал. 3 от Закона за развитието на академичния състав в Република България и чл. 27, ал. 1 от правилника за прилагането му – съдържа научни и научноприложни резултати, които представляват оригинален принос в науката. Дисертационният труд безспорно показва, че докторантката притежава задълбочени теоретични знания в науката за римското право и способност за самостоятелни научни изследвания.

Представеният дисертационен труд на тема „Преторският механизъм – *actio quod metus causa* като подпомагащ, допълващ и коригиращ цивилното право и неговото възникване и развитие от *actio in factum* до *actio in ius*“ с автор Емилия Емилова Ганева ми дават основание за неговата положителна оценка.

Вярвам, че докторантката успешно публично ще защити дисертационния си труд и че всеки член на научното жури ще даде своята положителна оценка.

Препоръчвам на авторката да издаде дисертационния си труд под формата на монография, с цел достигането му до по-широк кръг читатели. Предвид проблематиката на дисертацията, е удачно да бъде преведена и на чужд език и публикувана и в чужбина, като български принос в световната римскоправна наука.

19 април 2023 г.
град София

.....
доц. Ивайло Стайков, д.ю.н.